

Непрочитані листи

Про що писали рідним оstarбайтери з Рівненщини

Вони тривалий час чи то соромилися, чи то боялися розповідати про своє перебування в Німеччині та Австрії, мовчали, аби не зашкодити родині. Мова йде про оstarбайтерів часів другої світової, які роками не бачилися з рідними, а спілкувалися з ними тільки за допомогою листів.

Розпорядження Бульби

праці, біржа праці та вербувальні комісії. В особових картках зареєстрованих людей

коли не було досягнуто бажаних результатів у кількості, вікову межу підняли до 45 років.

У Рівному збір та реєстрація осіб, що від'їжджали на роботи в Німеччину, відбувався в казармі під назвою «Блок 51». Час від часу німці влаштовували облави по місту. Захоплених внаслідок облав збирали на території біля теперішніх торгового центру «Прем'єр» та магазину «Обнова». Хто був кмітливіший — втікав, знаючи всі ходи-виходи в місті (спогади рівнянина Сергія Корнільєва). Часто молоді люди свідомо калічили себе, аби не бути вивезеними (спогади Станіслава Пиндичука), укладали фіктивні шлюби, змінювали рік народження.

Але решта молоді, в чому була одягнена, відправлялася на залізничний вокзал. Молодих людей, майже дітей, чекала робота на полях, фабриках, заводах, шахтах Німеччини, Австрії, Польщі та Чехословаччини.

Загалом, за підрахунками науковців та на основі документів архіву, можна припустити, що в Німеччину з території області було вивезено 28783 оstarбайтерів.

Листи з неволі

Ці листи так і не дійшли до адресатів, їх не прочитали матері, родина. Але якимось дивним чином вони збереглися в архіві

1943 року, надісланого батькові Опанасу Дмишуку в село Бочаниця Гошанського району:

«Слава Україні! Посилаю лист до своїх дорогих та рідних родичів. Добрий день чи вечір. В перших словах повідомляю, що я жив та здоров і вам бажаю від Господа Бога доброго здоров'я на білому світі... Посилаю вам свою фотокарточку на пам'ять і дуже прошу вас щоб ви прислали свою, бо хотів би

голова Шолкарп Бульба видав розпорядження про реєстрацію мешканців Рівного з таким текстом: «Реєстрації підлягають усі мешканці у віці від 16 років. Дітей до 16 років реєструє голова родини. До реєстрації належить зголоситися з особистими документами, паспортом, легітимацією або метрикою».

З першого разу зареєструвати все населення не вдалося. Бургомістр видав ще одне розпорядження про чергову ревізію, за непроходження якої людей чекало покарання. Такий облік рівнян проводили з певною періодичністю. До слова, завдяки цим реєстраційним спискам, які зберігаються в Держархіві Рівненської області, рівняни мають зараз можливість вивчати не тільки кількість і рух населення міста та області, але й досліджувати свій родовід.

Так почалася підготовка до наймасштабнішої трудової міграції на користь Третього рейху.

Вивезенням людей на роботи керували спеціально створені органи — управління

на кшталт «працюючий» або «частково працюючий», медична комісія визначала стан здоров'я працюючого. Пізніше було створено спеціальні приймальні табори, де проводили медогляди потенційним кандидатам на роботу в Німеччину.

Віддати «трудовий борг»

У жовтні 1942 року Еріх Кох підписав розпорядження про заборону навчання юнаків і дівчат віком від 15 років, які були зобов'язані віддати «трудовий борг» Німеччині.

Спочатку окупаційна влада намагалася добровільно залучати на працю до Німеччини місцеве населення. Для чого видавалося багато агітаційної літератури, брошур, плакатів і листівок. Чимало таких закликів друкували газети «Волинь» і «Костопільські вісті». Газета «Волинь» за 1942 рік публікувала відомості про те, що в Німеччині «здорова та поживна їжа, робітники можуть споживати її в ідальні або забирати до бараків і їсти серед своїх товаришів; вони можуть відсилати додому свої заощадження, одержувати чотири-тижневу відпустку. Щотижня до табору приходить представник з господарського відділу, якому робітники оголошують, що вони потребують одягу».

Але згодом, коли почали надходити перші листи оstarбайтерів з негативними настроями, з наріканнями на недотримання обіцянок та мізерну оплату праці, трудова міграція призупинилася. Ці листи проникли таким незрозумілим щемом, що відразу зрозуміло, що молодь на роботах у Німеччині та Австрії точно не празникувала.

Існувала спеціальна цензура, яка чорним чорнилом замальовувала записи наших співвітчизників стосовно нарікань на тяжке життя на чужині. Остарбайтери жалілися родичам на брак одягу, їжі, тютюну і на тугу за родиною. Одні просили маму вислати вишиту сорочку, інші — сала або тютюну. Майже усі писали про цінність родини і бажання повернутися додому.

«Блок 51»

Німці встановили квоти на трудову мобілізацію, визначили вік так званих добровольців — від 17 до 25 років. Але

Лист, адресований Василю Зарембі з села Новожуків Клеванського району:

«День добрий, любий друже Василюк, єдиний і коханий! Скільки я маю щастя в той час, коли щось знаю про того, хто такий милий моєму серцю і з ким ми частенько сварилися. Тепер я все як наяву пригадую і сльози не раз до болю зцементують серце. Та нічого не порадиш, Василюк!.. цілую кріпко, бажая щастя, Ольга».

З листа Надії Стасюк Агрипини Стасюк в Дубенський район, с. Забрама, вул. Сагайдачна, 43:

«Добрий день, дорогий мій родителю! Повідомляю вам, що я жива і здорова, чого і вам бажая, найкраще від Бога. Мама, получила ваші дві відкритки, то с той радості не знала, що й робити. Зачала плакати. Мама, ви пишете, що не получаете від мене відкритки. Мамо, я вам пишу, вже вісім відкритків... Ви пишете, що вас забуваю... Мама, получила всі ваші відкритки і шість посилок... Мамо, прошу вислати мені біленьку сукенку і синього паска, і панчохи, і вишліть тютюну, і ви знаєте самі, що вислати...».

З листа Никона Дмищука 2 вересня

вас зобачити. Хоч на фотокарточці... Тепер буду просити прислати, як мона, тютюну, то за це буду дуже дякувати... і прошу, пишіть частіше, бо дуже скудно за вами. Жду ответа як соловей лета».

З листа Василини Ражик в Рокитне:

«Добрий день, наші родичи, повідомляю вам, що ми ще пока живі і здорові і вам желяем від Господа Бога доброго здоров'я... Я вам посилая знов откритку і фотокарточку... Я підрізала коси. Може вам не сподобається, але я так тут вбіраюся. Маю два жакети і плаття, пошила собі спідницю в складкі...»

«Фільтраційні справи»

Листи з неволі — не єдине свідчення про долі оstarбайтерів. У Державному архіві Рівненської області зберігаються фільтраційні справи, так звані опитувальні листи, документи, які формувалися радянською службою безпеки на кожную особу, що поверталася додому по закінченні війни. Фільтраційні справи велися у формі допиту за певним порядком запитань: прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, звідки особа, в яких населених пунктах працювала та на яких підприємствах або господарствах, останнім — ступінь важкості роботи, ставлення господарів та оплата праці. Найактивніше молодь поверталася у вересні-жовтні 1945 року.

Люди, які повернулися додому, зазнавали психологічного тиску з боку силових структур, їх часто перевіряли. Місцеве населення також з недовірою, а часто й з презирством ставилося до оstarбайтерів.

У 1946 році міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі визнав примусові роботи іноземців у нацистській Німеччині злочином проти людяності та порушенням норм міжнародного права. Наприкінці 1980-х років розпочалися переговори між Західною Німеччиною та СРСР про виплату гуманітарної допомоги колишнім примусовим робітникам.

І лише з 1991 року компенсацію почали поетапно виплачувати особам, що постраждали від насильницького вивезення на трудові роботи за межі України.

Олена ГУМІНСЬКА,
старший науковий співробітник
Державного архіву Рівненської області.